

KÖLTÉSZET ÉS VALÓSÁG

Z. Szalay Sándor: *Szép magyar vers* (Magvető 1966.) – Lengyel Béla: *A világirodalom ars poeticái* (Gondolat 1965.) – Albert Zsuzsa és Varga Kálmán: *Miért szép?* (Gondolat 1966.) – Csanádi Imre: *A magyar valóság versei I–II.* (Magvető 1966.)

Négy olyan kötet jelent meg az utóbbi hónapokban a magyar könyvpiacra, amelyek, ha nem is szándékosan, föltétlen kapcsolódnak egymáshoz. Valamiképpen mindegyik a költészet lényegét, szerepét, mibenlétét kutatja, a valósághoz való viszonyát tükrözi. A költők, írók vallomásait tartalmazzák a költészetről, a világról, valóságról, önmagukról. A maga nemében mindegyik kötet sajátos. Ez azt diktálná, hogy külön-külön foglalkozzunk velük, elemezzük, boncolgassuk, bíráljuk, ámde igazán lényegeset mindegyikről csak akkor mondhatunk, ha valamilyen átfogó gondolatba, eszmébe ágyazzuk, s ez itt önként kínálkozott.

A látszólag leginkább különálló kötet, a *Szép magyar vers, 1965* sem egyszerűen úgy született, hogy a szerkesztő minden egységes elv, szempont nélkül kiválasztotta az egyes költők 1965. évi alkotásai közül a neki leginkább tetszőt, és közölte azokat. A cím ugyan ilyesvalamire utal, de ha belelapozunk, s egymásután elolvassuk a verseket, minden tematikai és formai változatosságuk mellett megérezzük pl. azt a törekvést, hogy minden költőtől a világról, a mi napjainkról szóló érzelmét, gondolatát, véleményét leginkább kifejező versek legyenek. Igaz ez még akkor is, ha egy-egy vers nem több futó gondolatok, hangulatok felvillantásánál (Weöres: *Ezüst fonalak*, Jékely: *Ametiszt emlék* stb.). Más kérdés természetesen, hogy ezt a törekvést mennyire sikerült megvalósítani. De hogy a kötet valóban meglevő olvasói igényt elégít ki, az bizonyos. Mutatja ezt az is, hogy míg az előző kötet csak a versbarátok illetményköteteként jelent meg, most a nagy közönség számára is megvásárolhatóvá kellett tenni. Az iránta való érdeklődés örvendetes, de úgy érezzük, hogy a gyűjtemény mégsem hibátlan. A szerkesztő nem volt minden esetben elég igényes, elég sok a válogatásban az aránytalanság is. Nem azt mondjuk, hogy a kiválasztott versek rosszak, de pl. Gyurkovics Tibor, Rab Zsuzsa, Bede Anna s még jó néhányan kevesebb verssel szerepelhettek volna. Annál érthetlenebb ez az aránytalanság, mert ugyanakkor, amikor többen indokolatlanul nagy helyet kaptak, teljesen kimaradt pl. Vihar Béla, akinek pedig 1965-ben megjelent kötete, a *Négy felelet* méltán keltett feltűnést. Lehet, hogy a nagyobb igényesség, arányosítás esetleg csökkentené a kötet terjedelmét, ez azonban csak javára válna. Mindez természetesen nem érinti a válogatási elv egyéb szempontjainak helyességét. A valósághoz való kapcsolat, a mai élet minél mélyebb tükrözésének igénye csak dicsérhető. Pedig e köteteknek csak akkor lesz a jövőben is létjogosultságuk, ha valóban a legjobb, legrészebb versek kaphatnak helyet benne. Anélkül természetesen, hogy a szerkesztői elvet meg kellene változtatni.

Goethe *Költészet és valóság* című önéletrajzában írja: „Az életrajzírás legfőbb feladatának... azt látom, hogy az egyént kora viszonyai közt ábrázolja, megmutassa, miben gátolja, miben segíti őt a nagy egész, hogyan alakítja ki magában mindezek hatására a világról s az emberekről alkotott képet, s hogyan tükrözi vissza, ha művész, költő, vagy író.” A nagy klasszikus német költőnek ez a vallomása rendkívül kifejezően tárja elénk a költőnek és költészetnek a valósághoz, dolgokhoz való viszonyát. A *világirodalom ars poeticái* című, rendkívül bő válogatás (amelyből sajátos módon Goethének éppen ebből a kötetéből nincs részlet) szinte áttekinthetetlen áradása a költők, írók, kritikusok a költészetről való vallomásainak. Az olvasók között ugyan aligha akad olyan, aki elejétől végig elolvassa, de nem is ilyen céllal készült. Mert ha nem olvassuk is el egészükben a hasonló gyűjteményeket, megkeressük benne a hozzánk közelállókat, összehasonlításokat teszünk a különböző megnyilvánulások között, s ez rendkívül tanulságos. Hiszen egyéniségükben, művészetükben a legkülönbözőbb írók, költők szavait állíthatjuk így egymás mellé. Arisz-

tetelész *Poeticá*-ja után Apollinaire, Aragon, Sartre következhet, vagy Baudelaire-*Albatrosz*-a, s az ifjú íróknak adott tanácsai után Ady *Hunn új legendá*-ját, József Attila *Ars poeticá*-ját tanulmányozhatjuk, nem is beszélve a szovjet vagy kínai költők vallomásairól. Milyen tarkaság, s mégis e tarkaságban is felfedezhetjük mindenütt a rendező, egységesítő elvet, a költészet és valóság viszonyát. Mert ha menekülne is a költő, ha szíve szerint elvonulna a világtól, a valóságtól, kiderül, hogy a valóság elől nem lehet elzárkózni, s ha a költészet lényegéről van szó, ezt el is ismerik. A görögök és rómaiak éppen úgy vallották, hogy a költészet szolgál; az ember, az emberiség szolgálata, mint a XIX. században és napjainkban. „Jól fested a ciprust? / Ez mire jó, ha reményt vesztett bús gályatörőtől / kapsz pénzt, hogy megfessd?” — idézhetjük Horatius *Ars poeticá*-jából, és Jean-Paul Sartre, az egzisztencializmus ismert képviselője sem mond mást: „Nincs művészet, csak másokért és másokkal együtt.” Az eltérések inkább a valóság mibenlétének szemléletéből fakadnak. Mit tekintsen a költő valóságnak, s mi az, amit a költőnek érdemes és fontos újrateregetnie a világból, az élet, a valóság számtalan létformájából? Erre már nem lehet olyan határozottan felelni, mert hiszen a lét, a valóság végtelen. Aki meggyűlöli az embereket, az Rousseau-ként a természethez menekülhet, de végül is a természet sem független az embertől. Még ősi, szűzi formájában is olyan, amilyenek az ember látja, ahogyan az emberben tükröződik. Voltak korok, amikor a harc, a hősiesség, a dicsőség volt a legfőbb eszmény. Majd jött a humanizmus, s a századforduló kavargó eszmevilágában megszületett a futurista kiáltvány, amely múltat tagadó, az örök harcért lelkesedő elveivel, meg-hökkentő jelszavakkal hirdette meg a maga programját. Természetes, hogy ez is, a költészet maga is a valósághoz tartozik.

A valóság sokrétű, egymásnak ellentmondó, eszményeket hirdető, vagy éppen romboló váltakozása, fejlődése nélkül nehéz is volna elképzelni a költészet folyton megújuló színeit, kimeríthetetlen erejét, fejlődését. A költészet azonban sokkal több ennél. Az ars poeticák a költészet tárgyánál, a *mit*-nél sokkal többet beszélnek a *hogyan* kérdéséről. Az elsődleges ugyan kétségtelenül a *mit*, de ettől még nem lesz művészi alkotás a vers, festmény vagy szobor. S ha már a költészet tárgya is ilyen sok problémát vet föl, mennyivel nehezebb megragadni, feltárni a *hogyan* kérdését. Pedig a költészet itt kezdődik: a valóságot kell ábrázolni, de *hogyan*? Az ars poeticákból az sugárzik, hogy minél mélyebbre hatol a megismerésben, minél rejtettebb mélységeket és összefüggéseket képes megragadni, annál inkább nevezhető költészetnek, szépnek.

Ez utóbbi probléma az, amivel *Miért szép?* című kötetünk foglalkozik. Az utóbbi húsz évben összesen két hasonló célú könyv jelent meg: Bóka László a *Szép magyar vers* és Makay Gusztáv *Édes hazám, fogadj szivedbe!* c. kötete. Ez utóbbi is inkább csak költők életéről szól, a versek megszületésének körülményeit tárja fel, s a mondanivalót elemzi. Kevésbé mélyül el az esztétikai problémákban, a költői szépségek vizsgálatában. A *Miért szép?* összeállítói nem ilyen célt tűztek maguk elé. Valóban arra törekedtek, hogy az elemzések a *hogyan*-ra összpontosítsák erejüket. A költői varázslat eszközeit, a hatás titkait igyekeznek tetten érni és közelebb hozni az olvasóhoz. Erre mutat rá Benedek Marcell is az előszóban. Előbb ugyan felidézi egyik kiváló francia költő nyilatkozatát, „amely a versek magyarázatát értelmetlennek, fölöslegesnek, sőt lehetetlennek ítéli, de nyilván csak paradoxonként, mert hiszen utána annál elmélyültebben magyarázza: hogyan elemezhetünk egy-egy verset, milyen költői sajátságokra ügyeljünk, hogy ne agyonmagyarázzunk, hanem valóban feltárjuk a szépségeit. Sajnos, a kötetben található verselemzések nem mindig sikerültek. Igaz, ezek az elemzések előbb a rádióban hangzottak el, ezeket gyűjtötték össze a szerkesztők, mégis úgy véljük, egyik-másik elemzésnél szigorúbb mértéket alkalmazhattak volna, hiszen jól tudjuk, hogy ami elmondva jó hatású, olvasva szürke lehet. Jobb szerkesztéssel bizonyára elkerülhető lett volna pl. az olyan téves értelmezés, mint amelyet Hegedűs Géza Ady *Csák Máté földjén* c. versének elemzésekor követ el. A nép elnyomóiról szólva azt írja: „Itt nincs szimbólum, a költő nevén nevezi az osztályt, amelyet napról napra pusztítanak (frissek a vérben).” Hát ezt jelenti ez a kifejezés, és nem azt, hogy a költő a munkásokat látja a jövő építőinek, mert csakis ők képesek az új, szebb, jobb élet megteremtésére? Az ilyen vulgárisan téves magyarázatok sokat rontanak a könyv értékén, jelentőségén, főképpen pedig hitelén. Pedig zömében szép, jól sikerült elemzéseket tartalmaz. Valóban arra felel, amit a cím ígér. A szerzők azt kutatják, s nemegyszer rá is tapintanak egy-egy vers szépségének a titkára. Aligha lehetne mélyebben hatolni pl. Babits *Vers a csirkeól mellől* c. költeményének szépségeibe, mint Bóka László elemzése teszi. Példa ez arra, hogyan lehet újból átélni és átélelni az olvasóval is a költői hangulatot, látomást. Ezért tartom igen jónak rövidsége ellenére

is Füst Milán elemzését Ady *Sappho szerelmes éneké*-ről. Az igazi átélés hiányát érezzük viszont Babits *Ősz és tavasz* c. tragikusán szép versének elemzésében.

Sajnos, nincs rá lehetőség, hogy sorra vegyük az elemzéseket. Csak annyit még, hogy a kötet így, hiányosságaival együtt is szép, értékes, hasznos. És úgyszólván minden elemzés bizonyíték lehetne arra, hogy a költészet csakis a valóság talajából fakadhat, s a hogyan-kérdés, a költői szépségek kutatása csak erősíti bennünk a költészet és valóság elválaszthatatlan kapcsolatának tudatát. Mégis, ezek után is meglep bennünket kissé a Csanádi Imre által szerkesztett kétkötetes nagy antológia, *A magyar valóság versei*. A kötet célja, ahogy azt Csanádi kifejezi az előszóban, „kísérlet a XV. század végétől 1945-ig írott egykorú lírai tanúvallomások felsorakoztatására”. Vagyis költők lírai vallomásait találjuk a kötetben a magyar valóságról. Elégge meglepő ez az elképzelés: a magyar történelem versekkel való illusztrálása; ezt a szerkesztő oly mértékben előtérbe helyezi, hogy tömegével felveszi gyűjteményébe névtelen, vagy már teljesen elfelejtett költők verseit is. De ez tulajdonképpen erénye is a könyvnek, hiszen semmi értelme nem lett volna, ha csupán más antológiákban is állandóan megtalálható, közismert versek új csoportosításban való közlésévé válna a két vaskos és igen szép kiállítású kötet. Így a könyv meglepő és új. Összeállítása nagy és áldozatos munkát kívánt. A szerkesztő érdemét föltétlen el kell ismernünk, még akkor is, ha nem mindenben értünk vele egyet. Nem tartjuk szerencsésnek az anyag elrendezését. Túlságosan szét-szabdalt. Valóban illusztráló jellegű, de ugyanakkor alig-alig áttekinthető. A történelmi mozzanatok illusztrálását annyira szem előtt tartja, hogy a hosszabb verseket szétszabdalva s a részeket külön címekkel ellátva közli. Igaz, a történelmi események, mozzanatok és az egész történelmi folyamat illusztrálására szánt versek egyúttal a korról, a kor viszonyairól, embereiről, társadalmi létéről is képet adnak, de ahhoz, hogy rájőjjön az érdeklődő az izére, felfedezze benne az élő és folytatózó magyar valóságot, nagyon bele kellene helyezkednie az olvasónak a folyamatba, s olyan sok kevésbé jelentős és hosszú versen átrágni magát, hogy erre – véleményem szerint – kevesen vállalkoznak. A két hatalmas kötet így kevésbé vonzza az olvasót.

Mégis bátran állíthatjuk, hogy *A magyar valóság versei* szép és jelentős kiadvány. Olyan kísérlet, amely tényleg bizonyít is valamit. S illusztrálja egyúttal azt is, hogy a magyar költészet mindig rendkívül közvetlenül kapcsolódott a magyar történeti valósághoz. Az ismertetett négy kötet közül ezt a gondolatot ez a kötet domborítja ki legszebben, legszembeszökőbben, s mint ilyen, rendkívül tanulságos.

Íme tehát: a négy könyv együttesen hatásos bizonyítéka a költészet és valóság elválaszthatatlanságának. S ha nem is szándékosan kapcsolódnak egymáshoz, együtt felelnek a költészettel kapcsolatban leggyakrabban felmerülő sajtóságokra.

SERES JOZSEF

„ARCCAL A TENGERNEK”

NAGY LÁSZLÓ VALOGATOTT VERSEI

Több mint két évtized verseinek gyűjteményét nyújtja ez a kötet, melynek szerzője bevezető szavaiban szülőföldje – az „isten háta mögötti kis falu” – és a csillagok neveltjének vallja magát. Több mint két évtized, mely alatt sok minden megváltozott: az eldugott falvakban is, de ember és csillagok viszonylatában is. És nem is egy, hanem több fázisban, és nem is mindig ugyanabban az irányban. De mindebben a változásban volt valami állandó is: sohasem könnyen, sohasem emberséget próbára tevő események híján ment végbe.

Ez az idő szülte Nagy László líráját is.

A verseket olvasva úgy tűnik, hogy alkotójának világa – legalábbis alapformáiban – már akkor kialakult, mikor elindult művészi pályáján. Változásról és fejlődésről bizvást beszélhetünk, szemléletének, kifejezőmódjának legfőbb jellegzeteségei azonban változatlanok maradtak, sőt, sokszor még költészetének motívumai is azonosak, vagy legalábbis rokonok egymással.

Indulásakor háborúról szólt: kifosztott falvakról, kiömlő vérről, országot lángba borító pusztulásról. De a sivár, mindent ellepő por az ő versében roppant áradattá,